

RIMSKO PRAVO

ubi societas ibi ius - kjer je družba je pravo

Zgodovinski uvod

Rimsko pravo izvira iz Rima. Apeninski polotok je po geografski legi primeren za razvoj kulture. Ima blago klimo, ki omogoča produkcije potrebščin (hrana), dobro konfiguracijo terena (planote - za poljedelstvo, hribi - za živino, morje - ribolov,...). Morje olajšuje potovanja. Apeninski polotok je bil poseljen že v prazgodovini. Sredi 2. tisočletja p.n.š. govorimo o Italikih, ki poseljujejo polotok. Del njih so bili Latinci. Poseben rod latincev so bili Rimljani, ki se naselijo ob reki Tiberi. Že okoli l. 1000 p.n.š. je okoli Tibere več naselij, ki pa še niso združena. Rim naj bi nastal okoli 755/54 p.n.š. lega mesta je taka, da omogoča težko obrambo ⇒ razvijejo se v borbeno ljudstvo. Na začetku Rimljani še niso bili močni in so zato padli pod etruščansko nadoblast. Rimu vladajo etruščanski kralji vse do leta 508 p.n.š. Takrat Rimljani izženejo zadnjega etruščanskega kralja in na čelo postavijo dva svoja konzula. Od prihoda pod etruščansko nadoblast do izгона zadnjega kralja je *obdobje sedmih kraljev*.

L. 508 p.n.š. ustanovijo Rimljani republiko - ljudstvo samo ureja svoje zadeve. Konzula sta samo najvišja uradnika izvršilne oblasti. Zakonodajno oblast ima ljudstvo, izvršuje pa jo v *ljudskih tribunah*.

1 Nastanek Zakonika XII. plošč

Najzgodnejše obdobje karakterizirajo težke razmere. Osnovno celico predstavlja mali kmet. Bile so avtarhične razmere. Ni razvite obrti, trgovine. Vzroki krize: slabe letine, pogosti napadi (treba je braniti Rim), ni naprednega kmetijstva → zemlja se izčrpa, prebivalstvo raste, ozemlje pa ostaja enako.

Socialna struktura: **-patriciji** - urejajo in vodijo družbo, bogati, manjšina

- **plebejci** - večina, mali kmetje, brez političnih pravic

Plebejci že zgodaj začnejo z bojem za izenačitev s patriciji. Patriciji so vedeli, da so življenjsko odvisni od plebejcev (vojaška obramba, pridelava hrane za preživetje). To so plebejci izkoristili. Za svoj boj so uporabili *secesijo* - odselitev. Ko je Rimu grozil sovražni napad, so se izselili iz mesta. Patriciji so morali popuščati. Teh izselitev je bilo več in z vsako so plebejci dobili več pravic. Tako so se plebejci pravno izenačili s patriciji. Prvič so se plebejci izselili l. 494 p.n.š. in takrat dobili svojega državnega uradnika - *ljudskega tribuna*, ki je skrbel za plebejce, omejeval samovoljo patricijev, razlagal je pravo in delil pravico.

V tistem času pravne norme niso bile zapisane, prehajale so iz roda v rod. Občutek, da se jih je treba držati, jim je dajala tradicija ⇒ **običajno pravo** - ni uzakonjeno pravo → vsak si je lahko razlagal po svoje. Naslednji uspeh plebejcev je bil, da so dosegli, da se določene pravne norme zapišejo in uzakonijo. Nastal je Zakonik XII. plošč.

2 Družinske razmere

Družinski poglavar je *pater familias*. Podrejeni so mu vsi družinski člani: *filius* (sin), *filia* (hči) in vsi nadaljni potomci. Ko *pater familias* umre, postane vsak njegov moški potomec *pater familias* svoje rodbine - izrazito *patriarhalna* ureditev. *Pater familias* ima oblast nad svojo ženo - *uxor*. Vprašanje o tem ali je žena pod moževo (*in manu*) ali očetovo (*sine manu*) oblastjo je v obliki zakona. Ti dve obliki se razlikujeta le formalno.

Manus zakon - ženska izpod oblasti očeta preide pod moževo oblast.

Sine manus zakon - ženska ostane pod očetovo oblastjo.

Pravno gledano ima žena enaka pooblastila kot hči. Mož je lahko ženo ali otroke tudi usmrtil. Vendar pa ni šlo za popolno samovoljo, moral je sklicati družinsko sodišče, ki je potem odločalo o zadevi. Edino *pater familias* je bil po rimskem pravu sposoben za vse pravne pravice in dolžnosti - edini je lahko imel premoženje. Vse, kar je pridobil kdo drug, je pridobil za očeta.

V tem času je družba že *sužnjelastniška*. Suženj je že skoraj član družine.

Rimsko pravo
Rimljani se počasi krepijo, si pridobivajo primat med sosednjimi mesti. Na začetku je Rim obsegal 100 km², l. 387, ko ga napadejo Galci, pa obsega že 1500 km². 338 p.n.š. je bila ustanovljena latinska mestna zveza, v kateri im Rim primat. Rim je potreboval nove površine za pridelovanje hrane, zato so zavzemali ozemlja na Apeninskem polotoku in ustanavljali kolonije. Ko pa so si podredili Apeninski polotok, pa so začeli posegati še v druge sfere (grške kolonije).

3 Punske vojne

Rim je bil sredozemska velesila. Konkurrirala mu je le Kartagina, močna in bogata država. Sledil je neizbežen konflikt med obema - gre za primat v Sredozemlju.

.3.1 1. punska vojna (264 - 241 p.n.š.)

Zmaga Rim. Kot zmagovalcu mu pripada Sicilija. Organizira jo kot prvo provinco. Provinca je način organiziranja nove teritorialne oblike zunaj države. Pridobitev Sicilije ni samo strateškega pomena, ampak je pomembna tudi zaradi pridobivanja pšenice.

.3.2 2. punska vojna (220 - 201 p.n.š.)

Na rimski strani prevladujejo v močni vojski. Prednost Rima je tudi to, da je strnjena država, kartagina pa je razvlečena po severnoafriški obali. Adut Kartažanov je močna mornarica, na začetku so tudi poveljniki sposobnejši, vendar je njihov problem v tem, da imajo podkupljivo vodstvo. kartažani so prišli celo pred vrata Rima (Hanibal). Rimljani so se vendarle izkazali kot dobri vojaki, saj so se v večih vojnah hitro učili in krepili, saj se niso borili le s Kartagino, temveč tudi z drugimi (Makedonija, grške države). Razvijejo vojaške stroje. Po 2. punski vojni Rimu pripade velik del Španije (iz rudnikov pridobivajo zlato, srebro, baker...)

.3.3 3. punska vojna (149 p.n.š.)

Je relativno kratka. v tej vojni Rimljani uničijo Kartagino - požgejo jo.

4 Kultura

V tem obdobju je Rim že prerasel v svetovno državo. Na V nima nasprotnika (uničil je grške države, ki niso bile enotne; strl je zibelko antične civilizacije). Ko pridejo Rimljani v stik z Grki, prevzamejo velik del njihove kulture in ko se je širil Rim, je po svetu širil tudi grško kulturo po celotnem ozemlju.

5 Življenje v Rimu

v Rim prihaja ogromna količina dobrin. Iz provinc predvsem poceni žito, kovine. Delo malih kmetov postane nerentabilno, zato ubožajo, bankrotirajo in se brez premoženja selijo v Rim. am pa so le sredstvo za politične manipulacije. Rimljani so sami volili, zato so bogati politični stremuhi podkupovali množice (zastonj hrana, organizirane zabave...). Nekateri magistrati si prizadevajo za razne (agrarne) reforme, vendar niso uspešni. na drugi strani pa so boji za oblast.

L. 91 p.n.š. je prišlo do vojne med Rimom in zavezniškimi mesti. Tudi v ostalih mestih hočejo rimsko državljanstvo. Vojna se konča leta 89 p.n.š. in Rim še vedno ohrani primat, vendar mora podeliti državljanstvo mestom, ki so mu pomagala v vojni. Sledi obdobje državljanskih vojn.

L. 27 p.n.š. okličejo Oktavijana za cesarja in mu podelijo naziv *avgustus* (vzvišeni). Avgust uvede principat (gre za obliko vladavine, kjer na čelu države stoji cesar - *princeps*, ki pa vsaj teoretično ni vladar (*primus inter partes* - prvi med enakimi)). To je konec republike. še vedno obstaja ideja o volji ljudstva, delitvi oblasti, vendar vse funkcije prehajajo v roke cesarja. Avgust zagotovi Rimu 200 let relativnega miru in blagostanja (pax romana). V času Avgusta postane Rim svetovna država. V tem delu sveta ni Rimu enakega. Edina konkurenca je Kitajska, vendar je predaleč, da bi prišlo do konfliktov. je pa prišlo do trgovine (Indija, Kitajska).

Rimljani so osvojenim teritorijem pustili veliko mero samouprave - lažje ohranijo teritorij. Veliko manj razvitih je sprejelo rimsko kulturo in način življenja, sicer pa so Rimljani podjarmljena ljudstva pustili pri miru. Rimski imperij se obdrži kar nekaj časa skupaj tudi

zato, ker so vse meje naravne meje (Z - Atlantik, J - puščava, V - Črno morje, gorovje, edino na S gradijo Rimljani obrambni zid).

Propad rimskega cesarstva se je začel, ko je začela popuščati osnovna celica - družina. Zunanji faktorji: imperij je bil ogromen, vendar je bila uprava neuspešna. Prihaja do sovražnih napadov, bojov z Barbari, tudi notranji propad. Zvrsti se veliko nekompetentnih vladarjev. Življenje postaja vedno slabše. Država dviguje davke, ker rabi denar. Rim je poveril pobiranje davkov zasebnikom (zakup davkov), ti pa so brutalno izterjevali davke, zato se je ljudstvo upiralo. L. 300 cesar Dioklecijan uvede absolutno diktaturo (*dominus et deus - vladar in božanstvo*) . - **dominat** . Začasno ustavi propadanje. Po Dioklecianu pa gre samo še navzdol. L. 326 preseli prestolnico v Konstantinopol. L. 476 se konča Z imperij, V del pa se obdrži do l. 1453, ko Bizanc zasedejo Turki..

6 Razvoj prava

Preučevanje se začne l. 451/49 zaradi Zakonika XII. plošč. Obdobje razdelimo na več enot in jih poimenujemo po tem, kar obdobje najbolj konkretizira.

V civilnem obdobju je najbolj vplivno civilno pravo. Leta 201. p.n.š. staro pravo ne ustreza več in nastopi praetor - praetorsko pravo. Kasneje je praetor še dejavnik, vendar ne prevladujoč. V času Avgusta delujejo klasični pravniki - klasično obdobje do l. 230 (umrejo vsi klasični pravniki) ali do l. 300 (Dioklecianovi akti vsebujejo še elemente klasičnega prava). Sledi postklasično obdobje do l. 565, ko umre Justinjan.

.6.1 Civilnopravno obdobje

ius civile - civilno pravo

Gre za tiste norme, ki veljajo samo za rimske državljane (*cives romani*). Z njim se srečamo že v zakoniku XII. plošč, ki je edina v rimu nastala kodifikacija rimskega prava. Ne uzakoni vsega prava, večina ga je še vedno kot običajno pravo. Vsebuje pa pomembno tematiko in zaznamuje pravni razvoj. V normah zakonika se kažejo takratne trde razmere v družbi. Posega na vsa področja (kazensko, sakralno - versko, obligacijsko, stvarno, dedno pravo, pravni postopek). Zakoniku XII. plošč so sledili novi zakoni, ki so jih sprejemali Rimljani v ljudskih skupščinah.

.6.1.1 Ljudske skupščine

comitia - ljudska skupščina

Komicialna zakonodaja - upravljajo jo v ljudskih skupščinah. Različne ljudske skupščine:

Kurijatne lj. sk. so ostanek preteklosti in imajo le nek ceremonialen značaj. Sprejemajo zakon o podelitvi oblasti funkcionarjem - formalnost.

Centurijatne lj. sk. so zbori moških rimskih državljanov, ki so se zbirali v obliki vojaških formacij (osnovna je centurija). Pristojne so bile za zakonodajo, volile so višje magistrature in odločale o pritožbah državljanov zoper smrtno obsodbo, ki so jo izrekli višji magistrati (višji mag. imel tudi pravosodno funkcijo - *imperium*). Če je bil tujec obsojen na smrt, je bil takoj ubit, če pa je višji magistrat izrekel smrtno obsodbo državljanu, se je ta lahko pritožil na lj. sk.

Tributne lj. sk. (tribut = okraj): zbirale so se v okrajih. Volile so le nižje magistrature.

Plebejski zbori (*concilia plebis*) so volili svoje magistrature, ljudskega tribuna. Sprejemali so zakonodajne sklepe (*plebis scitum*), ki pa niso imeli splošne veljave, veljali so le za plebejce. Šele kasneje so postali veljavni za vse državljane.

Predlog zakona je skupščini predložil magistrat, tam pa so potem o tem glasovali. Odločala je večina. zakon je alhko veljal takoj, ali pa je bil določen čas do veljave (*vacatio legis*).

V celotnem obdobju imajo zakonodajno moč ljudske skupščine, vendar jih je v obdobju principata izrinil senat. Senat je stara institucija rimske države. Šlo je za zbor starih izkušenih rimskih državljanov. Dolgo časa so ga sestavljali predstavniki najbogatejših družin, ki so praviloma preden so prišli v senat prehodili celotno upravno pot. v obdobju republike senat nima zakonodajne oblasti - ima le vlogo posvetovalnega telesa. Senat de facto odloča o zunanji politiki in delno tudi o notranji politiki. Izdaja svoje sklepe (*senatus consulta*). Senatovi sklepi pa niso obvezni, nimajo moči zakona, vendar učinkujejo na podlagi senatove avtoritete. v začetku razvoja rimskega prava je moral senat potrditi zakon sprejet v ljudski skupščini. Kasneje so to omejili, tako da je senat sprejel le predlog

Rimsko pravo
zakona o katerem je potem razpravljala ljudska skupščina. V obdobju principata pa je dobil zakonodajno moč.

.6.1.2 Magistrati

Višji (imeli so imperium): - diktator (1)
- konzul (2)
- praetorji: - mestni (*praetor urbanus*)
- tujski (*praetor pregrinus*)

Nižji: - cenzor (2)
- kvestor (2)
- ljudski tribun
- korilski edil
- plevejski edil

Ko Rimljani uvedejo republiko, na čelo postavijo 2 konzula. To sta najvišja magistrata v državi. Vedno sta bila dva, da se prepreči konzulova samovolja. Vsak konzul je lahko svojemu kolegu izrekel *intercessio - ugovor* ali pa *vetu*. Funkcija je bila omejena na 1 leto, da se prepreči urzupacija oblasti (nepravilčen prevzem oblasti). V času nevarnosti so na čelo postavili diktatorja, ki je bil postavljen za pol leta. Konzuloma so bili podrejeni praetorji. Najprej so poznali samo mestnega praetorja (*praetor urbanus*), kasneje pa še tujskega praetorja (*praetor pregrinus*).

Cenzorja sta opravljala popis prebivalstva, urejala vojaške zadeve. Kvestorja sta bila v začetku pomočnika konzulov, kasneje pa so kvestorji tudi preučevali umore in se ukvarjali z državno blagajno. Plebejskima ediloma sta iz patricijskih vrst ustrezala korulska edila. To so bili nekakšni tržni policaji, inšpektorji, skrbeli so za pravilnost v trgovanju. Magistrati so delovali po principu podrejenosti.

Ius edicendi - pravica objavljanja ukrepov za urejanje življenja v državi.

.6.2 Praetorsko pravo - honorarno pravo

Po 2. punski vojni Rim prehaja v svetovno državo. Razmere se spreminjajo. Razvije se obrt, trgovina in civilno pravo ne more več urejati vseh odnosov. Pojavila se je potreba po novem pravu. Pride do praetorjev. Na podlagi pravice *ius edicendi* je praetor na začetku poslovnega leta objavljal edikt. To je bila bela tabla, na katero je napisal katerih smernic se bo držal v tem letu poslovanja. Postavi jo na forum, kjer je vsem na očeh. V ediktu je praetor povedal, kdaj bo nudil in kdaj odklonil pravno varstvo, navedel je obrazce tožbenih formul. Edikt je veljal 1 leto. To je bil *edictum perpetuum - trajni edikt*. Praetor je lahko svoj edikt znotraj leta dopolnil z *edictum repentinum - naknadni, novi edikt*. Ko je novi praetor nastopil svoje službovanje, je moral objaviti svoj edikt. Ker pa to niso bili šolani pravniki, so z veseljem uporabili dele prejšnjega edikta, ki so se izkazali za koristne - *edictum tralaticum - prenešeni edikt*. Do cesarja Hadrijana je lahko praetor edikt objavil po svoji presoji glede vsebine in ga je tudi spremenil. Cesar Hadrijan pa je naročil pravniku Julijanu, naj edikt zapiše. Od takrat je bil praetor vezan na ta edikt - *edictum perpetuum* v julijanovi redakciji. Edikt se ni smel spreminjati brez cesarjevega dovoljenja.

Praetorsko pravo ne razveljavlja civilnega prava, velja poleg njega, zato praetorsko pravo nikoli ni zakon. Služi za dopolnjevanje civilnega prava, ga omili, zapolni vrzeli civilnega prava, pomaga, da se civilno pravo uporablja tudi v spremenjenih razmerah. Praetorsko pravo je odločilen faktor do cesarja Avgusta.

.6.3 Klasično pravo

Začne se s cesarjem Avgustom. Obdobje zaznamujejo rimski klasični pravniki. To so prebivalci Rima, laiki, ki se posvetijo proučevanju prava. To je novost, saj so se prej s pravom ukvarjali svečeniki, ki so hranili obrazce in dajali nasvete glede pravnih vprašanj. Tako delovanje svečnikov imenujemo *kavtealna jurisprudentia*. (Nasproti ji je *regularna jurisprudentia* - prizadevanje pravnikov, da bi pravna pravila izrazili v kratkih stavkih - regulah.) Potem pa so se počasi s pravom začeli ukvarjati laiki. V tem obdobju je rimska družba na vrhuncu. Pojavlja se velika potreba po tolmačenju pravnih norm in tukaj nastopijo učeni pravniki. Dajejo nasvete, svetujejo v postopkih, svejujejo praetorjem, proučujejo pravo, pišejo pravne knjige, izdajajo učbenike.

responsa - pravni odgovor, ki ga da pravnik

V delih teh pravnikov je rimsko pravo doseglo vrh. Gre za izrazito jasne, pravno logične rešitve konkretnih primerov; tudi pravni jezik je izredno kvaliteten. Današnja pravna kultura počiva na tem, kar so oni ustvarili. Cesar Avgust je zelo cenil pravnike in je podelil dvema pravnikoma: Labeu in Capitu pravico *ius ex auctoritate principis respondendi - pravica dajati odgovor z avtoriteto kot bi dal ta odgovor cesar sam*. Sodnik ni bil pravno vezan na tak odgovor, vendar pa je de facto imel ta odgovor močno avtoritetno moč.

Rimski pravniki so se delili v dve šoli: - Sabinjanci (Capito)
- Prokulijanci (Labeo).

Razlika med njimi je zanemarljiva. Pokaže se le v primerih, ko ni mogoče dati enotnega odgovora (kdaj se otrok rodi živ, kdaj postane kdo poslovno sposoben...) Justinjan je hotel poenotiti mnenja obeh šol, vendar mu to ni popolnoma uspelo.

Klasični pravniki: - pred Hadrijanom: Labeo, Sabin, Julijan, Celz

- po Hadrijanu: Pomponij, Gaj, Papinjan, Pavel, Ulpijan

! poglej v knjigi dela teh pravnikov !

Gai je napisal delo *Institutionum comentarii quattuor - Gajeve institucije*. To je bil pravni učbenik, razdeljen na 4 knjige, ki vsebujejo: 1. knjiga: osebno, rodbinsko, varuško, skrbniško pravo

2. in 3. knjiga: stvarno, obligacijsko, dedno pravo

4. knjiga: civilni pravni postopek

Gajeve institucije so pomembne, ker je delite snovi prešla preko institucij cesarja Justinjana v moderne kodifikacije civilnega prava v 19. stoletju. Pomembne pa so tudi zato, ker so ene izmed treh ohranjenih del klasičnih pravnikov zunaj Justinjanovih Digest. Zakonodajalec postane senat od cesarja Tiberija (l. 14), ko začnejo priznavati senatovim sklepom značaj zakona. Od Hadrijana naprej pa se začne zakonodajna moč priznavati tudi cesarju.

Cesarske konstitucije:

- edikt - objava ljudstvu (Constitutio Antonina)
- dekret - sodba; cesar je imel tudi pravosodno oblast. Sodbe, ki jih je izdal, so postale obvezne za enake primere.
- reskript - pojasnilo; to so pojasnila, ki jih dobi posameznik iz cesarske pisarne. Rimljani niso poznali derogacijske klavzule - dostavek novemu zakonu, ki določa, da z dnem, ko stopi novi zakon v veljavo, prenehajo veljati vsi stari zakoni, ki so zajemali enako vsebino. Zato so bili Rimljani v dilemi, katero pravilo naj upoštevajo. Zato je izdal cesar pojasnilo.
- mandat - naročilo državnim uradnikom pred nastopom službe. Sčasoma so ta naročila dobila moč zakona.

Vsak cesar je izdajal konstitucije. Zato so jih začeli nekateri zapisovati. Če konstitucije zbere zasebnik, je to zasebna zbirka, če pa jih zbere cesar, je to uradna zbirka.

- CODEX GREGORIANUS (295) zasebna zbirka, vsebuje konstitucije od cesarja hadrijana do Diokleciana
- CODEX HERMOGENIANUS (293-94) zasebna zbirka, vsebuje konstitucije cesarja Diokleciana in sovladarjev
- CODEX THEODOSIANUS (438) uradna zbirka, vsebuje konstitucije od Konstantina dalje
- CODEX IUSTINIANUS (529) uradna zbirka

.6.4 Postklasično obdobje

Obdobje principata je obdobje propadanja imperija. Zato opažamo tudi upadanje kvalitete prava. Zmeda je bila na vseh področjih in tudi na pravnem. Ni kvalitetnega prava, zato posegajo po pravu iz klasične dobe, ki je dobro. Zbrano pa je v delih klasičnih pravnikov. Klasični pravniki so veliko pisali in imeli so različna mnenja, zato se je pojavila težava, koga upoštevati. Težavo je odpravil Zakon o navajanju (426). Izdala sta ga Teodozij II. in Valentinjan II. Določal je, kaj mora upoštevati sodnik pri obravnavanju primera. Upoštevati mora mnenja 5 pravnikov: Papinjana, Pavla, Ulpijana, Gaja in Modestina. Če so si mnenja različna, odloča večina, če pa ni večine (ker se kateri od pravnikov glede problema ni opredelil), odloča Papinjanovo mnenje. Če pa se tudi Papinjan ne izreče o problemu, lahko sodnik odloči po svoje.

V tem obdobju ni drugih zakonodajalcev kot cesar. Počasi začnejo imenovati celoten rezultat cesarske zakonodaje *leges*. To obdobje karakterizira vpliv krščanstva na pravo (v suženjskem in rodbinskem pravu).

.6.4.1 Justinjan

Cesar je dominus et deus. Pod vplivom krščanstva gre za premik v vrednotenju cesarjeve osebnosti. Cesar ni več božanstvo, ampak predstavnik boga na Zemlji. V Justinjanovih rokah je vsa oblast. Postavil je trdne temelje Bizancu (reformira vojsko, uradno uredi državo, uredi pravni sistem). Takoj, ko je prišel na oblast, je pooblastil Tribuniana, da zbere komisijo, ki naj pregleda vse dotedanje pravo, ga zbere in uredi. Pritegnil je ugledne pravnike. Komisija je zbrala celotno pravo in nastala je **Justinjanova kodifikacija**, ki je iz 3 delov:

- CODEX IUSTINIANUS (529) - vse takrat veljavne cesarske konstitucije. Ta kodeks je odpravil vse prejšnje kodekse. L. 534 je bil revidiran in izbrisane so bile ponovitve in napake (codex repetite praelectionis).
- DIGESTE (533) - vsebujejo odlomke iz del klasičnih pravnikov. V digestah je Justinjan uzakonil pravo iz spisov klasičnih pravnikov.
- INSTITUCIJE (533) - pravni učbenik, ki hkrati velja kot zakonik. Bila je povzeta vsebina kodeksa in digest. V svoje institucije je Justinjan prevzel velik del Gajevih institucij.

Ko je bila Justinjanova kodifikacija ustvarjena, je Justinjan še vedno izdajal kratke zakone (novele), s katerimi je dopolnjeval kodifikacijo in jo spreminjal.

lex posterior derogat legat priori - kasnejši zakon razveljavlja prejšnjega - to je veljalo le v odnosu med kodifikacijo in novelami.

Zunaj Digest so ohranjena le 3 dela: Pavlove Sentence, Ulpinjanove Regule in Gajeve Institucije.

.6.4.2 Digeste

Zajeti so odlomki iz zapisov rimskih klasičnih pravnikov.

Zunanja delitev:

Delijo se na 50 knjig, ki se delijo na naslove, ti pa se delijo na odlomke (fragmente). Daljši odlomki so razdeljeni še na paragrafe. Kot naslov so postavili nek pravni institut oziroma nek zakon, problem, potem pa so pod ta naslov razvrščali odlomke klasičnih pravnikov. Citira se na sledeč način: D. 9, 2, 27, 15, Ulp. libro ad edictum

digeste knjiga naslov odlomek paragraf

inskrIPCija

namesto D = digeste je lahko I = institucije ali C = codex ; pri paragrafih pomeni pr. = principum - prvi paragraf; inskIPCija pove od kod je bil fragment prevzet v Digeste

Notranja delitev:

Pove nam po kakšnem vrstnem redu si sledijo fragmenti znotraj posameznega naslova. Razvrščeni so bili:

- odlomki o civilnem pravu - Sabinova masa
- odlomki o honorarnem pravu - Ediktna masa
- odlomki iz respozne literature - Papinjanova masa
- težko opredeljivi spisi - Dodatna masa

Komisija je imela pri sestavi Digest pravico dela klasičnih pravnikov tudi spremeniti. Take zavestne spremembe se imenujejo *interpolacije*. Staro pravo so spreminjali zato, da bi ga prilagodili novim razmeram in odpravili *antinomije* - nasprotja o isti materiji.

Justinjan rimskega prava ni prevajal v grščino, ki je bila občevalni jezik. S tem je ohranil rimsko pravo v originalu, v kvaliteti, ki bi se s prevodom izgubila. To je predstavljalo takrat problem, zato so začeli izdajati pravne knjige v grščini.

.6.4.3 Grška dela

- EKLOGA, 726 ali 740, Leon III. in Konstantin V.; Povzema nekaj odločb iz Justinjanove kodifikacije, še več pa dodaja novih. Zanimivo je poglavje o kazenskem pravu, kjer se močno vidi vpliv vzhoda.
- PROHIRON, okoli 878, Bazilij I. Makedonski ; Zajema isto materijo kot Ekloga

- BAZILIKE, pripravljati jih je začel Bazilij I., konča pa jih Leon IV. ok. 892; Povzeta je najvažnejša vsebina Justinjanove kodifikacije, razen delitve na kodeks, digeste in institucije.
- HEKSABIBLOS; ok. l. 1345; želi zajeti celotno takrat veljavno rimsko pravo. Od 1835 do 1946 velja v Grčiji kot zakonik.

Barbari zapisujejo pravo in nastajajo barbarski zakoniki - *Leges Barbarorum*, kjer zapisujejo tudi pravo, po katerem živijo staroselci, za katere velja, da morajo živeti še po rimskem pravu. Vendar je to rimsko pravo vulgarizirano. Zanimanje za rimsko pravo oživi koncem 11. stoletja in v začetku 12. stoletja, ko v S Italiji začnejo ustanavljati univerze, kjer se poučuje tudi rimsko pravo. Poučujejo ga glosatorji - strokovnjaki, ki preučujejo rimsko pravo in na rob zapisujejo kratke razlage (glose). Univerze pa se ustanavljajo tudi drugod po Evropi. Učenjaki, ki so večji rimskega prava, se selijo iz univerze na univerzo in s tem širijo poznavanje rimskega prava. V kratkem času izšolajo veliko pravnikov, ki so večji rimskega prava.

Javno pravo

1 Pojem rimskega prava

Pravo zagotavlja pravno varnost tako, da v naprej določi pravila, tako da vsak ve kakšne bojo posledice.

.1.1 Veljavno (pozitivno) pravo v Rimski državi

1. zapis: Zakonik XII. plošč - 451/449 p.n.š. Nastal je kot zanimiva reakcija na razmere v družbi (patriciji - bogati, plebejci - revni). Plebejci so se izselili in za to, da bi se vrnili zahtevali, da se zapiše zakone. Ti so se zapisali na XII. ploščah.

2. zapis: Justinjanova kodifikacija - 529-534 n.š. Zapisana je bila v latinščini, kar pa je bilo za večino nerazumljivo. To je bila kompilacija posameznih primerov iz starih spisov (kazuistično pravo - primeri), zbirka primerov iz rimskega prava, zraven pa so bili dodani še cesarjevi zakoni. Pravo vpliva na vedenje ljudi in ljudje s svojim vedenjem vplivajo na pravo (interakcija). Pravo se ne ujema z vrednostnim smislom ljudi. Pravo ni statično ampak dinamično, stalno se spreminja.

.1.2 Sistem iz rimskega prava izhajajočih načel, ko se iz kazuističnih rimskih pravnih virov izoblikujejo splošna pravna pravila in (evropska) pravna teorija.

Justinjanova kodifikacija se pojavi v 11. stol., ko je v Evropi na višku Karlova država. V tem času se tudi prvič pojavi ime Evropa. Karel hoče nadaljevati Rimsko cesarstvo, tudi v pravnem smislu, zato so zakoni Justinjanove kodifikacije še močno veljavni. pojavijo se ljudje, ki pojasnjujejo kodifikacijo - *glosatorji*. Zapisovali so opombe, pojasnila ob robu - *glose* (glosa marginalis, glosa interlinearis) - skušajo posplošit, kar je bilo kazuistično, izluščiti splošna pravila. Na univerzah so se na pamet učili vse primere Justinjanove kodifikacije in ko so odšli domov, so jih uporabljali (torej po vsej Evropi). To pravo je postalo obče - *ius comune*. Najbolj znan glosator je bil **Accursius** - njegovo delo *Glosa ordinaria*. Glosatorjem so sledili postglosatorji (komentatorji). Obravnavali so rimsko pravo v luči, ki so jo dali glosatorji. Pomembni so zato, ker so za razliko od glosatorjev težili k povezavi rimskega prava v javnem pravu. najpomembnejša sta **Bartolus** in **Baldus**.

V tem obdobju so se družbene razmere močno spremenile. V srednjem veku začnejo ponovno cveteti mesta. Razvije se obrt in trgovina. Prihaja do novih odnosov, ki jih srednjeveško pravo ne more reševati. Gre za partikularno pravo, ki izhaja iz razme, ko ne moremo govoriti o razvitih odnosih. Razmere so nazadovale. zopet se pojavlja avtarkizem. Počasi pa začne družba spet dobivati zagon in pojavi se potreba po pravu, ki bi urejalo te odnose. Tukaj se Evropa spet vrača k rimskemu pravu. Rimsko pravo je v

Rimsko pravo preteklosti urejalo podobne odnose zelo dobro in kvalitetno. Rimsko pravo iščejo in najdejo v Justinjanovi kodifikaciji. Zunaj nje je ohranjeno malo prava. Cvetoča mesta rada zaposlujejo pravnike, ki obvladajo rimsko pravo in so zelo koristni v praksi. Počasi se oblikuje prepričanje, da je treba rimsko pravo uporabiti takrat, ko domače pravo nima ustrezne norme - *teoretična recepcija rimskega prava*. Nasproti je *praktične recepcija* - dejanska uporaba rimskega prava v sodni in javni praksi. O recepciji govorimo od konca 12. stol. naprej. Trajala je do velikih kodifikacij civilnega prava v 19. stol. V obdobju recepcije rimsko pravo velja subsidiarno - velja, če domače pravo nima ustrezne norme. Recepcija je ponovna oživitev, sprejemanje rimskega prava. V tem obdobju je v veljavi obče pravo, ki ga sestavlja: recipirano rimsko pravo, del kanonskega prava (pravo katoliške cerkve), lombardsko fevdno pravo. Rimskega prava niso v celoti jemali iz Justinjanove kodifikacije. Največ so uporabljali Accursius-ovo Glosa ordinaria. Rimsko pravo je prešlo v moderna prava in je ne samo temelj evropske pravne tradicije. Je trda podlaga kar nekaj področjem modernega prava (obligacijsko, dedno).

2 Shema rimskega postopka

Do cesarstva temelji vse na posamezniku. Vsak je moral sam urejati pravne posle. V Zakoniku XII. plošč je bil točno določen postopek. Če te kdo pokliče *in ius*, moraš priti.

Državo vodijo magistrati: - častna služba, ne plačana
- kolegialnost - vsak magistrat ima še enega kolego z enakimi pooblastili, vendar za čas
krize lahko izvolijo diktatorja
- mandat je trajal 1 leto.

Vse to je zagotavljalo, da je bil magistrat uslužbenec ljudstva.

Na začetku je spore reševal **praetor**, kasneje pa postane postopek dvodelen: - in iure
- apud indicem

In iure: pred praetorja prideta obe strani (obvezno). Praetorja zanima vzrok tožbe in ko se prepriča, da se tožnik in obtoženi ne moreta zneniti, praetor preda zadevo sodniku - *apud indicem*.

Ko praetor preuči zadevo, lahko tožbo dovoli - *actionem dare* - ali pa jo zavrne - *actionem demegare*. Praetor v primeru, da tožbo dovoli, izda tožbeni obrazec. (izdaja tožbenega obrazca - *litis contestio*).

V tožbenem obrazcu je: - opredelitev zadeve
- tožbeni zahtevek
- pooblastilo sodniku, naj izreče sodbo
- navedeni dokazi, ugovori.

Sodnik ni služba, ampak funkcija. Pooblasti ga magistrat in je le organ države. sodnika stranki izbereta pred praetorjem (iz seznama ali sama predlagata). Sodnik mora dobiti pooblastilo in mora biti seznanjen o vsem kar je bilo rečeno pred praetorjem.

Primer ugovora: Tožnik zahteva, vračilo denarja od obtoženega na podlagi podpisane zadolžnice. Obtoženi prizna, da je zadolžnico podpisal, vendar pravi, da denarja ni dobil, v podpis pa ga je prisilil tožnik.

Splošne tožbe ni, je le sistem akcij. Pojma pravice v materialnem smislu ni.

3 Pravna dejstva

To so dejstva, ki imajo pravne posledice. To so dogodki, dejanja - posegi v stanje, ki se spremeni (dovoljena, nedovoljena), ali pa opustitev - odgovarjaš, ker nisi nič storil (odklonil si klic v sili).

crimina - javno prepovedano dejanje (goljufija na volitvah,...)

delict - prepovedano zasebno dejanje (nekomu si dolžen,...)

.3.1 Pravni posel

To je dejanje, s katerim hoče stranka z veljavnim pravom doseči nekatere pravne posledice.

.3.1.1 enostranski, dvo- ali večstranski

1. volja ene stranke je dovolj za nastanek pravnih učinkov (oporoka)
2. za posel je potrebna volja dveh strank (kupoprodajna pogodba)
3. volja več strank (družbena pogodba - več jih ustanovi firmo)

.3.1.2 osebni in premoženjski posli

1. učinkuje primarno, v osebni sferi (sklenitev zakonske zveze, posvojitve)
2. učinkuje v premoženjski sferi (kupoprodajna pogodba)

.3.1.3 odplačilni (onerozni) in neodplačilni (nekrativni) posli

1. upravičenje utemeljuje vrednost; stranka mora dati drugi stranki za blago neko materialno protivrednost. **smalagmatski posel (?)
2. ena od strank je okoriščena (darilna pogodba); v rimskem pravu lahko darovalec prekliče darilo, če mu obdarjeni izkazuje nehvaležnost

.3.1.4 inter vivos - mortis causa

1. med živimi - stranka hoče, da posel velja še za časa njenega življenja
2. zaradi smrti - stranka hoče, da posel začne veljati šele po njeni smrti

.3.1.5 oblični in neoblični posli

1. sklenjeni so v določeni obliki - določi jo pravni red in je predpogoj za veljavnost; s tem se preprečuje možnost spora
2. oblika ni v naprej dogovorjena

.3.1.6 obvezujoči in razpolagalni pravni posli

1. ustvarjajo obveznost (kupna pogodba); obvezujoči pr. posel je pogoj za razpolagalni pr. posel
2. sklicuje se na obvezujoči pravni posel

kavza - pravna podlaga

.3.2 Pogoji za pravni posel

- sposobnost - pravna (sposobnost biti subjekt pravic in obveznosti)
- poslovna (sposobnost izraziti voljo, ki jo pravni red zahteva)

de iure - po pravu

de facto - dejansko

npr.: Suženj *de iure* ni imel pravne in poslovne sposobnosti, vendar pa je *de facto* lahko sklepal posle (za gospodarja, ki pa je sposobnost imel)

- soglasje - skladnost dveh volj - obe stranki sta morali biti soglasni, da želita skleniti pravni posel
- oblika - predpisuje jo pravni red, če pa je ne predpisuje, velja v kakršnikoli obliki

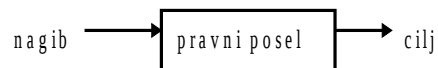
.3.3 Sestavine pravnega posla

- bistvene - nujne za nastanek določenega pravnega posla. So elementi konkretne vrste pravnega posla.
- naravne - so sameposebi umevne. Lahko jih predpostavljamo, vendar jih lahko z dogovorom izključimo.

- slučajne - so rezultat konkretnega dogovora, so lastne konkretnemu primeru, dogovoru

Ista sestavina se lahko v pravnem poslu premika.

.3.4 Okoliščine pravnega posla

.3.4.1 Namen (podlaga, kavza)

- dopustnost,
- obstoj
- abstraktnost - kavza ni razvidna iz oblike
- kavzalnost - kavza je razvidna iz oblike

Dota - premoženje, ki ga nevesta prinese v zakon (lahko sama ali kdo iz njene strani). Obljuba dote je podlaga za sklenitev zakonske zveze. A vpraša: "Boš dal 1000?" B odgovori: "Bom." - *diskretna, abstraktna obljava* (se ne va za kaj). Če pa B odgovori: "Bom dal 1000 za doto." pa se ve, da je to za doto - *kavzalna obljava*, ker je B opredelil kavzo. Pravni posel, ki nima kavze (podlage, namena), ni veljaven. V določenih primerih pa je možno narediti, da pravni posel obstaja brez kavze (primer zadolžnice: A je podedoval veliko vsoto in med pregledovanjem papirjev odkril zadolžnico. Ker je pošten, bo to zadolžnico poravnal B-ju. Vendar pa B ve, da je bila ta zadolžnica že poravnana, a vseeno sprejme denar. - pravni posel je bil sklenjen brez kavze, saj A v resnici ni bil nič dolžan). lahko pa kavza obstaja, ni pa soglasja med strankama. A pravi: "Daj mi 5 jurjev" - rečeno kot darilo, B: "V redu." (vendar pa je on mislil to kot posojilo) - ni soglasja.

contra bonos mores - proti dobrim navadam

Če bi kavza nasprotovala veljavnemu pravu ali splošnemu vedenju v družbi, je ta posel tudi neveljaven.

.3.4.2 Nagib

To so pričakovanja, ki pripeljejo do tega, da je pravni posel sklenjen (npr. ves reklamni potencial). Nagib ni del pravnega posla in kot tak nima učinka na njegovo uspešnost. Obstajata pa 2 izjemi:

- stranki lahko vključita nagib v pravni posel ⇒ postane pogoj, če sta ga stranki soglasno vključili.

Nedopusten nagib - stranki je vsiljen. A pride zakrinkan v trgovino, ki je last B-ja ter ga prisili, da mu izroči celoten zaslužek in še podpiše zadolžnico za veliko vsoto denarja. Civilno pravo pravi, da mora vrniti denar za katerega je podpisal zadolžnico, saj je imel izbiro (med smrtjo in podpisom). Če je podpisal, naj vrne. Šele proti koncu republike je praetor Oktavius uvedel nasprotno - tožbo zaradi strahu.

actio quod metus causa - tožba zaradi strahu

exceptio quod metus causa - ugovor zaradi strahu

Pojavi se vprašanje, kako objektivizirati kriterij za to, kaj je strah. Oktavius je to določil, da je za tožbo upravičeno:

- strah, ki bi prestrašil tudi najbolj trdnega moža (ni dvoma, da gre za pogumnega moža)
- zlo mora biti neposredno (če grožnja ni neposredno uresničljiva, ne velja; npr.: "Domov bom šel po pištolo in te ustrelil.")
- protipravnost grožnje.

Nasilje je največji izziv pravnemu redu. Pomeni konec le-tega. zato mora biti storilec kaznovan. Če bom naperil *actio quod metus causa* in bom to dokazal, bo obtoženi obsojen na štirikratno povračilo nastale škode. Vendar bo moral tožnik tožiti prej kot v enem letu po storitvi dejanja, sicer bo upravičen le do enkratne povrnitve škode (ker je praetorski mandat 1 leto in ker se ni zmenil za to toliko časa). Sodbo na štirikratni znesek srečamo le še pri ropu in nasilni tatvini.

- zvijučna prevara (dolus) - povzročiš v žrtvi zmoto, ga pripraviš do zmotnega mišljenja. Vendar pa je žrtev tudi sama kriva, saj je sama sodelovala aktivno.

actio doli - tožba zaradi zvijučne prevare

exceptio doli - ugovor zaradi zvijučne prevare

Z actio doli lahko zahtevaš povračilo škode. Interes je bil sestavljen iz: Rimsko pravo
emergens - dejanska škoda - *damnum*
- *lucrum cessans* - izgubljeni

dobiček

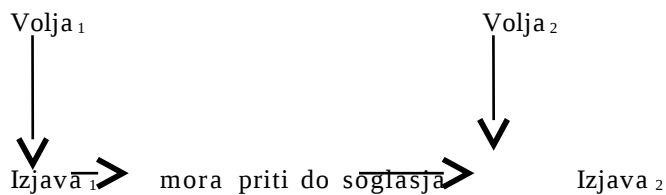
Npr.: pride do prometne nesreče. Popravilo mojega avtomobila je *damnum emergens*, to pa, da sem bil toliko časa brez avtomobila in zaradi tega izgubil posel, torej razlika med premoženjem pred nastankom škodnega dejanja in po njem, pa je *lucrum cessans*.

Tožba *actio doli* pride v poštev le, če nima toženec nobenega drugega pravnega sredstva.

bona fides - dobra vera in poštenje

actio bonae fidei - tožba, pri kateri bo moral sodnik upoštevati vse okoliščine in jih bo moral v skladu dobre vere in poštenja kvantivizirati (izraziti v denarju).

.3.4.3 Izjava poslovne volje

Lahko pa pride do problemov:

- ne pride do soglasja. Stranki se bosta strinjali, da je bilo dejanje neuspešno. Lahko pride tudi do navideznega soglasja in ko se to ugotovi, ravno tako ne pride do pravnega posla

- izkaže se, da izjava ne ustreza volji (nisem izjavil tako kot sem mislil)

Izjava je lahko: - izrecna - z besedami (zapisana, izgovorjena)

- neizrecna (molčeča) - brez besed, izjava iz katere nedvoumno izhaja strankina volja, čeprav ni

nič rekla (pokima, da roko ⇒ to so konkludentna dejanja).

Izrecna izjava je lahko oblična ali brezoblična. Za oblično izjavo je potrebna določena vnaprej določena formalnost.

forma ad valorem - oblika, ki določa veljavnost

forma ad probationem - oblika, ki jo dogovorita stranki kot slučajno sestavino

Konkludentna so dejanja, s katerimi sklepamo voljo stranke - so izjava poslovne volje. Npr.: nekdo je nekaj podedoval, ni pa mu do tega, da bi to res imel. Ker pa mu je bilo škoda parcele in ni hotel, da kmetija propada, jo je začel upravljati. S tem je konkludentno priznal dedovanje in sebe za dediča, če ni zrecno izjavil drugače.

Konkludentno dejanje je dejanje s katerim nedvoumno sklepamo voljo stranke in jo smatramo za konkludentno izjavo poslovne volje, če ne izrazi pridržka (*reservatio*).

Qui tacet non utique fatetur sed famen verum est eum non negare - Kdor molči nikakor ne priznava, gotovo pa je, da tudi ne zanika ⇒ molk ni izjava poslovne volje.

Qui tacet cum loqui deluit ac potuit consetire videtur - Kdor je molčal, ko se je od njega pričakovalo, da bo kaj rekel, se je strinjal.

.3.4.4 Presumpcija

Presumptio iuris - pravna domneva - to je način sklepanja od splošnega h konkretnemu (tako kot je splošno je tudi v tem primeru). Presumpcijo je možno zavrnilo z nasprotnim dokazom (presumpcija očetovstva). V rimskem pravu je bil zakonski otrok tisti, ki je bil rojen najprej 182. dan po sklenjeni zakonski zvezi ali pa najkasneje 300. dan po prekinjeni zvezi.

V občem pravu se izoblikuje posebna oblika domnev - *presumptio iuris et de iure* - v primeru presumpcije nasprotni dokaz ni dopusten. Npr.: s pravnomočno sodbo je bilo ugotovljeno stanje. zoper pravnomočno sodbo pa ni več dopustno pravno sredstvo.

Do presumpcije smo prišli deduktivno (iz vseh primerov smo sklepali).

.3.4.5 Fikcija

Trditev, ki ni resnična. Tega se zavedamo, pa jo vendar upoštevamo.

V času Sule je bil sprejet zakon, ki je trdil, da se Rimljan, ki pade v vojno ujetništvo, šteje za mrtvega. če se vrne, pa se oživijo vse pravice, ki jih je imel v trenutki, ko prestopi hišni prag. (*ius post limini - pravo hišnega praga*). To je fikcija, saj ni mrtev, pa se ga vseeno smatra za mrtvega, saj bi se drugače njegovo imetje razpršilo, ker ne bi imel nihče pravice do njega (tako pa jo imajo dediči).

Tudi današnje pravo uporablja veliko fikcij, ko gre za varovanje interesa do neke dobrine.

.3.4.6 Nesoglasje med voljo in izjavo

Lahko pride do dveh napak:

- nalašč izjavim nekaj drugega - zavestno nesoglasje

- zaradi nepoznavanja okoliščin izjavo oblikujem drugače, kot bi jo sicer.

Papinian: In conventionibus contrabentium voluntarem patius quam verba spectari placuit. - Splošno je bilo sprejeto, da je pri dogovoru strank pomembnejša volja kot besede.

Problem tega stavka: lahko ima le orientacijski pomen, lahko pa je bil uporabljen v drugem kontekstu, pa se je potem posplošil.

V občem pravu poznamo:

Teorija volje: prednost daje resnični volji, vendar ne apriori, temveč mora tisti, ki je podal izjavo, dokazati, da ta izjava ne izraža njegove dejanske volje.

Teorija izjave: izjava je dokončna, ker je tisto, kar lahko stranka poda. zaradi varnosti pravnega posla se nikakor ne more spreminjati.

Teorija zaupanja: res je, izjava je bistvena, vendar če bi bilo mogoče iz okoliščin sklepati, da je bila volja drugačna, izjava ne velja.

- Zavestno nesoglasje

- mentalna rezervacija: sopogodbenu sklepa posel, pa vendar ne misli tega. Pravni red tega ne upošteva. Npr.: sposodim si, pa vendar ne mislim denarja vrniti.

- izjave dane v igri, šoli, na odru, v šali...: iz okoliščin se sklepa, da to ni izjava poslovne volje. lahko pa nekdo tej izjavi verjame in zaradi tega utrpi škodo. V tem primeru mora tisti, ki je izjavo podal, povrniti škodo - odškodninski zahtevek.

- simulacija: obe stranki izjavo podajata, čeprav obe vesta, da ni mišljena kot poslovna volja. Gre za navidezen posel, ki nekaj prikriva.

Justinjanovo pravo daje prednost resnični volji - prikritemu poslu, če so izpolnjeni formalni pogoji.

Klasično pravo pa daje prednost izjavljeno volji, vendar kazuistično odloča o zadevi.

- imaginarni posel: nekaj naredimo, da dosežemo cilj, ki je prikrit. Npr.: v Rimu je oče sina lahko tudi prodal, vendar če ga je prodal trikrat, je sin prišel izpod očetove oblasti. Zato, če je oče hotel osvoboditi sina, ga je trikrat zaporedoma prodal in takoj dobil nazaj. Tako je sin prišel izpod njegove oblasti.

- fiducionarni posel - dogovor na poštenje: stvar bo vrnjena v last, ko bo odpadel temelj za zastavitev predmeta. Nihče ni oškodovan.

- Zmota (error - napaka, ignorantia - nepoznavanje)

To je izjava poslovne volje, ki temelji na nepoznavanju okoliščin.

- pravna zmota: tista, ki je posledica nepoznavanja pravnih dejstev

- dejanska zmota: posledica nepoznavanja dejanskih okoliščin.

ignorantia iurus nocet - nepoznavanje prava škoduje

Nihče ne bo upošteval tega, da nisem poznal predpisa. Rimsko pravo dopušča izjeme, ki zaradi svojega položaja niso imeli možnosti spoznati prava: vojaki, rustici (podeželjani), ženske, nedoletni (do 25 let).

- dejanska zmota: kadar gre za tako obsežen nesporezum, da ne pride do soglasja, pravni posel ne nastane. Lahko se nanaša na nekaj bistvenega ali nebistvenega. (bistvena - ZOR 61. člen).

.3.4.7 Pogoj (condicio)

Slučajna sestavina pravnega posla. Je prihodnje in negotovo dejstvo. Odlaga nastanek obligacije (plačilo položnic).

- pozitivni pogoj določa spremembo stanja, da bi pravni posel veljal (Če narediš izpit,...)
- negativni pogoj določa, da se nekaj ne sme zgoditi, da bi pravni posel veljal (Vdova naj deduje, če se znova ne poroči.)

Glede na možnost stranke, da vpliva na izpolnitev pogoja pa poznamo:

- potestativni pogoj - samo stranka odloča o njegovi izpolnitvi (Če prideš na mojo poroko,...)
- kazualni pogoj - prepuščen je slučaju. Je popolnoma neodvisen. (Če bo Tacij prodal hišo za toliko kolikor jo je ocenil,...)
- mešani - delno prepuščen naključju, delno strankina volja (Če skleneš zakonsko zvezo z osebo A,...) - ni odvisno samo od tvoje volje, za to sta potrebna dva

- odložni (suspensivni) pogoj - odlaga učinkovitost pravnega posla, dokler ni izpolnjen. Učinkuje *ex nunc* - od zdaj, od trenutka, ko se je pogoj izpolnil, velja pravni posel - v rimskem pravu. Pri nas pa deluje *ex tunc* - za nazaj - velja od trenutka sklenitve.

Če izpolnim nekaj že prej, preden je bil pogoj izpolnjen, sem izpolnil nekaj nedolgovanega in lahko to potem zahtevam nazaj.

- razvezni (resolutivni) pogoj - pravni posel velja od sklenitve, preneha pa veljati, ko je pogoj izpolnjen (Lahko stanuješ v mojem stanovanju, če ne boš imel mačke.)

Vmešavanje ene stranke v izpolnitev ali neizpolnitev pogoja, se šteje, kot da je bil pogoj izpolnjen ali neizpolnjen v korist druge stranke.

- navidezni pogoj - manjka prihodnost ali negotovost. V tem primeru je lahko posel v trenutku brezpogojno veljaven ali neveljaven.
- nemogoči pogoj - nemogoči suspensivni pogoj povzroči takojšnjo neveljavnost posla (pri poslih mortis causa se šteje za nezapisanega).
- nedopustni pogoj - nasprotuje zakonu ali pa je contra bonos mores (Postavljam te za dediča, če ubiješ soseda. ..., se ločiš od svoje žene).

.3.4.8 Rok

To je trenutek prihodnosti, na katerega stranki odložita poslovanje (gotovost). Odlaga možnost terjatve. Dolžniku je dana možnost, da obveznost izpolni kasneje.

- začetni rok - čas, ko začne posel delovati
- končni rok - čas, ko posel neha delovati

Nek posel je lahko omejen → ima začetni in končni rok. Rok ni nujno datumsko opredeljen (primer: ob prvem dežju) → to je nedoločeni rok. Če pa je rok časovno opredeljen, je to določeni rok.

Rok odlaga *dospelost* (primer: telefonski račun; Do zadnjega dne roka lahko čakamo, ne da bi nas zadele posledice). Odlaga možnost upnika, da terja, ne odlaga pa obveznosti (če račun ne bi plačali, bi nas doletele posledice).

Rok in pogoj vnašata med strankama neko negotovost (primer: obljubiti in plačati je odveč).

actus legitimi - posli, ki ne trpijo časovne ali pogojne razdružitve (oblični posli civilnega prava). S tem zagotavljajo nespornost. (primeri: mancipacija - prehod v svojepravnost, akceptilacija - oblična oblika obveznosti, ki se verbalno prekine, nastop dediščine, izbira sužnja).

.3.4.9 Nalog - modus

Srečamo ga le pri darilni pogodbi in pri zapustnikovi odredbi.

Primer: A mi postani dedič in naj mi postavi spomenik. (nalog)

A mi postani dedič, če mi postavi spomenik (pogoj)

S tem, ko deduje, A sprejme obveznost, da bo postavil spomenik. Gre za nastanek obveznosti med tistim, ki je nekaj dobil in tistim, ki je nekaj dal. Gre za obveznost v zvezi z darilno pogodbo. Praetor lahko zahteva, da da neko kavcijo - varščino, da bo obveznost izpolnil. Če se nalog ne izpolni, lahko darovalec prekine darilno pogodbo (*actio prescriptio verbis*).

.3.4.10 Zastopanje

Pravni posel se lahko zastopa preko zastopnika. zastopnik nastopa v okviru pravne norme.

DIREKTNO	INDIREKTNO
- Zastopnik nastopa v tujem imenu in za tuj račun (vpis na fakulteto)	- Zastopnik nastopa v lastnem imenu in za tuj račun (kupovanje knjige)
- Učinki sklenjenega posla neposredno (direktno) preidejo na zastopnika	- Učinki sklenjenega posla preidejo na zastopnika, ta pa jih prenese na zastopanega

Tabela 1

Primer: direktno zastopanje (§ 85, ZOR)

1.) pogodba, ki jo sklene zastopnik v imenu zastopanega in v mejah svojih pooblastil, zavezuje neposredno zastopanega in drugo pogodbeno stranko.

2.) pod enakimi pogoji imajo tudi drugi pravni posli neposreden pravni učinek nasproti zastopanemu.

Zastopnik ni sel (sel le prenaša obliko volje in je sam ne oblikuje).

rimsko pravo ne priznava pravnih poslov, ki bi vsebovali tudi tretjo osebo in ne priznava direktnih poslov (nanaša se na dejansko izhodišče za nastanek pravice).

Primer: lastninska pogodba: prodajalec in kupec se dogovorita o prodaji določene stvari. Da bi bila ta pogodba veljavna in pravno potrjena, gresta pred praetorja pod pretvezo, da se ne strinjata o lastnini te stvari. Vsak trdi, da je stvar njegova. Prodajalec se ne upira in stvar postane last kupca.

justinjanovo pravo pravi, da se lahko zgodi, da si pravno in dejansko stanje nasprotujeta. Če dolgo pravni lastnik svoje lastnine ne zasleduje, nastopi **priposestvanje**. (Po določenem času se lastništvo prenese - lahko izgubiš lastninsko pravico). Določene stvari pa iz posesti v lastnino ne morejo preiti

iura vigilautibus scripta - pravice so zapisane tistim, ki so budni

• *praetorsko pravo:*

Primer: Oče je odgovarjal za izpolnitev različnih obveznosti, ki jih je sklenil sin ali suženj.

Ker pa je oče odgovarjal poleg sina, ne namesto njega in je poleg gospodarja vsaj naturalno ostal dolžan tudi suženj, ni po reformi ne sin ne suženj postal očetov oz. gospodarjev zastopnik.

Izjeme, ko rimsko pravo dovoljuje direktno zastopanje:

- *skrbnik umobolnika*: zastopnik se sme poslužiti obličnih poslov - ne more pa zanj pridobivati z mancipacijo

- klasična doba: - *varuh nedoraslega* : zanj pridobiva titularno posest

- *vesolni oskrbnik* : oseba, ki upravlja s premoženjem lastnika

- Justinjanovo pravo: - *vsakdo lahko za vsakogar pridobiva titularno posest*

Pogodbe v korist ali v breme tretje osebe

Take pogodbe so neveljavne. (Primer: Pri kartanju dobim veliko denarja. Tistemu, ki mi je dolžan rečem, naj izplača ta denar tretji osebi, ki sem ji jaz dolžan denar. Tega moj dolžnik ni dolžan storiti.)

primer: §149 ZOR: a) Kadar si kdo v svojem imetju izgovori kakšno terjatev v korist nekega tretjega, pridobi tretji lastnino in neposredno pravico v nasproti dolžnika, če ni dogovorjeno ali če ne izhaja iz okoliščin posla kaj drugega.

b) Pogodbenik ima pravico zahtevati, da dolžnik tretjemu izpolni tisto, kar je bilo izpolnjeno v njegovo korist.

.3.5 Neveljavni pravni posli

.3.5.1 Ničnost

Posledice pravnega posla ni, ker pravni posel sploh ni nastal, ker niso bile izpolnjene vse predpostavke za sklenitev veljavnega pravnega posla ali če je kršen pravni predpis ali dobre šege in navade. Posledica ničnosti je nastanek odškodninske odgovornosti stranke, ki je ničnost zakrivila.

Pride lahko do razveljavljenega pravnega posla (primer: sprememba oporoke). Primer: ZOR: Kršitev pravne norme povzroči ničnost, če sama norma ne predpiše kaj drugega (kazen).

ZOR: Če je pogodba nična, mora stranka vrniti vse, kar je s to pogodbo pridobila ali plačati odškodnino. Vzpostaviti je treba prejšnje stanje.

ZOR: če odpade razlog ničnosti, pravni posel vseeno ne postane veljaven. (ničnost je dokončna)

- ničnost ni nekaj dogovorjenega med strankama, ampak je dejstvo, ki ga mora sodnik upoštevati

- ko gre za varnost oškodovane stranke, lahko ničnost izjemoma velja.

relativna neučinkovitost : pogodba je nična samo nasproti nekega subjekta (primer: mož lastnine ne more prodati brez privoljenja žene)

.3.5.2 Izpodbojnost

To je pogojna veljavnost, ker lahko določen subjekt zahteva razveljavitev posla. Je možnost, pravica, ki učinkuje le tedaj, ko stranka to izsili. Je napaka pravnega posla, ki je časovno omejena:

- napaka pri izjavi volje
- kršitev predpisa

Primer: Če se pogodba razveljavi, je treba vrniti, kar sem dobil od pravnega posla. Če ni mogoče vrniti v naravi, se vrne v denarju.

konvalescenca : dejstvo, da izpodbojnega posla ni moč več izpodbijati. Ničen posel ne more konvalidirati. Posel konvalidira, če poteče čas ali pa odpade razlog izpodbojnosti.

konverzija : Primer: A je prodal B-ju res Mancipi. Priče je prosil, naj bojo prisotni ob sklepanju posla, ni pa vedel, da peti pričar ni Rimljan. Posledica je ničnost pravnega posla. Prišlo pa je do izročitve stvari. B je postal lastnik stvari. Izročitev postane veljaven posel. Ničnost se prenese v veljaven posel.

- cilj je isti, pot pa je različna
- skušamo prekvalificirati ničen posel v nek drug posel.

Predpostavlja se, da je več poti do istega cilja.

Izigravanje predpisa: Težko je dokazati, da je nekdo kršil predpis, če je ravnal po zakonu. Praetor zavrača tožbo, ko izve, da je šlo za izigravanje predpisa. Primer: Ko je bila kriza z gorivom, so en dan lahko vozili le avtomobili, ki so imeli na registracijski tablici sodo številko, drug dan pa tisti, ki so imeli liho. Ljudje so izigravali predpise tako, da so kupili 2 avtomobila, enega z liho in enega s sodo št. na registrski tablici.

.3.5.3 Čas

Kot pravna kategorija se velikokrat pojavlja (rok, priposestevanje, zastaranje). Če je zastaral zahtev, sem storil nekaj, česar mi ne bi bilo treba in lahko to vzamem nazaj. Če pa zastara možnost, pa zahteva ostane, ampak nimam pravne možnosti, da bi to zahteval.

Rimsko pravo razlikuje dva načina štetja:

- naravno: dejanski potek časa (ko nedoletna oseba dokazuje, da ob sklepanju posla, še ni bila stara 25 let)

- civilno: pravni red uporablja časovne enote. To so tisti intervali, ki jih pravni red priznava (enote: dan, mesec, leto - vse so enako dolge)

tempus continuum - nepretrgani čas - teče od nekega trenutka, dejanja naprej. Ne upoštevajo se nobene okoliščine.

tempus utile - štetje časa, pri katerem se odloži začetek štetja od trenutka, ko lahko stranka uveljavlja pravico na prvi pravdni dan. Pri nas začne delovati takoj, če pa se konča ne dela prost dan, se konec prenese na prvi naslednji delavnik.

tempus utile ratione intili et cursus - čas, ki upošteva dejansko možnost začetka in konca - štejejo le pravdni dnevi (pri nas je tako pri letnem dopustu, kjer štejejo le delovni dnevi).

Zastaranje - pojem pravno uredi šele postklasično pravo in sicer zastaranje na 30 ali 40 let. Gre za vprašanje do kdaj bo pravo čakalo nekoga, da bo uveljavljal pravico. To skrbi za varnost, stabilnost pravnega reda.

.3.6 Pravna sposobnost

To je sposobnost biti subjekt pravic in obveznosti. Pravno sposobna je lahko fizična ali pravna oseba.

	fizična oseba	pravna oseba
začete	rojstvo	ustanovitev
konec	smrt	prenehanje

Tabela 2

Rimsko pravo razlikuje med naravnim in civilnim rojstvom. Naravno rojstvo je dejansko, civilno pa je rezultat sužnjelastniškega ustroja družbe. Nekateri ljudje ne obstajajo kot subjekti ampak kot objekti. To stanje pa ni dokončno, suženj lahko preide v svobodnega človeka (→ civilno rojstvo) ali pa svoboden preide v sužnja (→ civilna smrt).

Fikcija: *Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur.* - Zarodek se ima že za rojenega, v kolikor gre za njegove pravice. (Zapustnik je umrl. Ima 3 otroke in nosečo ženo. Tudi ta nerojeni otrok je dedič. To sprejema tudi sodobno pravo.)

Elementi, ki opredeljujejo pravno sposobnost:

- status libertatus (svoboda)
- status civitatus (državljanstvo)
- status familiae (pripadnost družini)

.3.6.1 Status libertatus

Pravna sposobnost - biti subjekt

Poslovna sposobnost - sposobnost sklepati veljavne pravne posle.

Nekdo, ki pravno ni sposoben, ni nujno, da tudi poslovno ni sposoben in obratno. Suženj je de iure objekt, govoreča stvar, de facto pa je njegov položaj odvisen od gospodarja, dela, ki ga opravlja in časa. Na načelni ravni so bili ljudje proti suženjstvu, vendar je bilo suženjstvo tako vsakdanji pojem, da tudi juristi niso mogli ugovarjati. V času Zakonika XII. plošč sužnji že obstajajo, vendar v okviru družine. Razlika med sinom in sužnjem je bila v tem, da se je po očetovi smrti položaj sina spremenil, suženj pa je ostal suženj. Pri deliktu zloma kosti, si moral plačati svobodnemu 300, sužnju pa 150. Zakon, ki pravi: "Če je kdo ubil sužnja ali štirinožno žival, je dolžan gospodarju plačati odškodnino v višini kot je bila najvišja vrednost le-tega v zadnjem letu" nam pove kakšen je bil položaj sužnjeve. Gospodar je lahko delal s sužnjem, kar je hotel. Pravni položaj sužnjeve se je slabšal. Že s koncem republike in v začetku principata se pojavljajo nasprotni tokovi. Položaj sužnjeve se je spreminjal tako, da ob koncu klasične dobe gospodar odgovarja enako za uboj sužnja in uboj svobodnega. V postklasičnem obdobju pa se *pojavi favor libertatis - če je le možno naj suženj dobi prostost.*

Dejanski vidik suženjstva

peculium - premoženje, ki je de iure gospodarjeva last, de facto pa sužnjeva To so lahko stvari, celo sužnji. mecenarji so bili neke vrste dninarji. dejanski položaj njih in sužnjeve je bil praktično enak. Položaj sužnja je bil zelo odvisen od srčne kulture gospodarja. Najhujši gospodarji so bili bivši sužnji. Gospodar je lahko sužnja osvobodil - *manu missio* - gospodar na običen način podeli sužnju svobodo. To je bilo pogosto v oporoki, v posebni skupnosti. Ti osvobodenci so morali slediti pogrebne sprevedu. Če je gospodar sužnja osvobodil, je postal sužnjeve *patron*. Suženj mu je moral izkazovati spoštovanje (ni ga smel tožiti) in ob sužnjevi smrti je gospodar ali njegovi dediči dobil del dediščine.

Polprosta so tista razmerja, v katerih je posameznik de iure svoboden, de facto pa ne. Če dolžnik ni plačal, ga je upnik smel zapreti. Polprosta razmerja: - *in mancipio* - oče prodaja sina za določen čas

- *homo liber bona fide serviens*
- *status liber*
- *redemptus*
- *auctoratus*
- *coloni* - vezani na zemljo.

.3.6.2 Status civitatis

Današnje pravo velja po načelu teritorialnosti, v rimskem pravu pa personalnosti (subjekt je državljan). Gaj v uvodu v Institucije pravi, da so različni narodi ustvarili lastno pravo in velja za njih. zato tujec ne more biti subjekt rimskega prava. Za vse pa velja načelo dobre vere in poštenja.

Posledice državljanstva: - javnopravne: - *ius suffragii* - *aktivna volilna pravica* (kandidat na volitvah)

- *ius honorum* - *pasivna volilna pravica* (volivec)

- osebnepravne: - sklepanje pravnih poslov

Državljanstvo pridobi nekdo z rojstvom, to je otrok Rimljanke in Rimljana, ki sta zvezana z zakonom, Ali pa s podelitvijo državljanstva (redko, ker Rimljani ne podeljujejo radi). Novim prebivalcem na zasedenih območjih ne dajejo državljanstva. Šele l. 212 cesar Caracala s posebno institucijo Constitutio Antonina podelil državljanstvo vsem prebivalcem imperija → zaradi davkov. Ker je nemogoče, da bi se pravo tako hitro razširilo, nastanejo mešanice prava.

Tujec ne more sklepati veljavnih pravnih poslov, razen če ni med Rimom in določeno skupnostjo dogovora, ki dovoljuje zakonske zveze, trgovanje.

.3.6.3 Status familiae

sui iuris - svojepraven : poseben položaj, kar pridobi, pridobi zase, pater familias

alieni iuris - tujepraven : svobodna oseba pod tujo oblastjo (sin). Primarno pomeni podrejenost družinskemu očetu. Familia na začetku ne pomeni družine v današnjem pomenu. To so osebe in premoženje pod oblastjo družinskega očeta. Prvotno ni razlikovanja med lastnino in oblastjo. Pripadnost družinskemu očetu označuje **agnatsko sorodstvo** - enak položaj imata potomec in posvojenec.

Mož je lahko ženo ubil, če jo je zalotil z drugim ali pa pri pitju vina. Oče je imel tudi pravico nad življenjem in smrtjo svojega otroka → ker ni bilo institucij, je nekdo moral kaznovati tistega, ki je kaj nmarobe storil. Da se ne bi maščevali vsi, je moral oče kaznovati sina.

Kognatsko sorodstvo - krvno sorodstvo, tisti, ki imajo skupnega prednika.

tot gradus quot generationes - toliko kolen, kolikor je rojstev .

Sorodstvo se računa vertikalno in horizontalno. Torej sta si oče in sin v prvem kolenu (1 rojstvo), stric in nečak v tretjem kolenu (eno rojstvo do očeta, drugo do deda in tretje nazaj do strica), dva brata sta si v drugem kolenu (eno rojstvo do očeta in drugo do brata).

offinitas - svaštvo - razmerje zaradi zakonske zveze, Je začasno

zakonsko rojstvo → pravna domneva Nezakonski otrok je vedn osvojepraven in je začetnik agnatske familije.

capitis deminutio - izguba položaja, statusa - maxima: izguba prostosti

- media: izguba državljanstva, kot posledica kazni

- minima: izguba svojepravnosti (pogosto zaradi

dedovanja, cesarstva)

.3.7 Poslovna sposobnost

Odvisna je od več faktorjev (mladost, spol, rod preklica, duševna bolezen). To je volja, ki je upoštevana v pravnem prometu. Omejitve:

.3.7.1 Mladost

Otrok se ne zaveda celote pravnega postopka (ne ve za posledice)

nedorasli	otroci (infantes) do 7 let	poslovno popolnoma nesposobni
	starejši nedorasli (inpuberes infantia maiores), dečki 7-14 let, deklice 7-12 let	delno poslovno sposobni, ne morejo sami prevzeti obveznosti, skleniti zakonske zveze ali napraviti oporoke, niso iztožljivo zavezani
dorasli	dorasli (puberes)	poslovno povsem sposobni
	nedoletni (minores) do 25 let	poslovno sposobni - možnost izpodbijanja neugodno sklenjenega pravnega posla

Tabela 3

Naturalna ali neiztožljive zaveza: ne morejo iztožiti. Če bi izpolnil zavezo, ne bi mogel ničesar terjati nazaj, če pa je ne izpolnim, me pravno ni mogoče prisiliti. Iztožljivo pa se lahko zaveže varuh starejšega nedoraslega. V tem primeru je tudi starejši nedorasli zavezan.

Ker so bili nedoletni neizkušeni v pravnih poslih, so jih ostali večkrat ogoljufali. Zato je bil izdan Lex Plaetoria, zakon, ki je hotel zaščititi nedoletne osebe tako, da je upeljal novo kategorijo nedoletnih (minores) - mlajši od 25 let. To je tista zgornja meja preko katere naj ne bi segala neizkušeniost. Če je taka oseba sklenila neugoden pravni posel, je lahko uveljavljala: - actio legis plaetoriae - ko je neugodno sklenjen posel že povzročil škodo

- exceptio legis plaetoriae - kadar je bila terjana zaradi neugodno sklenjenega pravnega posla

- *restitutio in integrum* - vrnitev v prejšnje stanje

Rimsko pravo
Zakon je povzročil to, da nihče ni hotel z nedoletnimi sklenjati pravnega posla. Zato je šel nedoletni lahko do praetorja in ga prosil za skrbnika (podobno kot varuh, s tem pravni posel ni več izpodbojen, skrbnik prepreči pravno dobroto plaetorijskega zakona, ki jo ima nedoletni). Skrbnik je kmalu postal pravilo → v pravnem poslu sodeluje še tretja oseba. Torej dejansko Lex Plaetoria povzroči premaknitev zgornje meje poslovne sposobnosti. Zato začne rimsko pravo dopuščati izjeme - *venia aetatis - spregled starosti* (nedoletna oseba ne bo več mogla uveljavljati Lex Plaetoria).

.3.7.2 Spol

Ženske so manj sposobne v pravnem prometu. Gaj pravi, da se mu zdi trditev, da so ženske zaradi krhkosti poslovno manj sposobne, varljiva. To je bolj zaradi socialne vloge. V ozadju je še interes agnatske familije. Vedno obstaja nevarnost, da bo ženska s sklenitvijo zakonske zveze prenesla svoje premoženje v drugo družino. Za razliko od varuha nedoraslega, varuh ženske (*tutor mulires*) nima nobenih zasebnih pooblastil. Lahko daje le svoje soglasje v določenih primerih. Svojepravna ženska sklepa posle tako, da ne more sklepati obličnih pravnih poslov brez sodelovanja varuha. Praetorsko pravo pa že dopusti, da ženska sklepa obligacijske pravne posle ne glede na premoženjske posledice. V principatu se pojavi posebna pravna dobrota *ius liberorum - pravica otrok (ženske, ki je rodila otroka)* - ženska, ki je kot svobodna rodila 3 otroke, kot osvobodjena pa 4, ne potrebuje več varuha. V dominatu to Honorij in Teodozij II. preneseta na vse ženske. V Justinjanovem pravu ni več razlike med moško in žensko poslovno sposobnostjo.

.3.7.3 Duševna bolezen

To obravnavajo kot zasenčitev uma - *obumbratio*. Nasprotje temu je svetel trenutek - *lucidum intervallum*. V tem trenutku je oseba poslovno sposobna. Duševna bolezen izključuje poslovno sposobnost. Rimljani ločijo več stopenj:

- *lunaticum - ki ga nosi luna (manično depresiven)*

- *nemens*

- *furiosus - zadnja stopnja*

.3.7.4 Preklicana zapravljaljivost

Neodgovorno ravnanje lahko pripelje do preklica → ugotovitev, da nekdo ni zmožen ravnati s svojim premoženjem. Razlog za preklic ni zapravljanje, ampak ogrožanje družinskega premoženja. Ne bo pa razlog za preklic, če je šlo za dober posel, ki pa se je zaradi nesreče izneveril.

Npr.: član družine je kvartopirec in gre takoj, ko dobi plačo v casino. Tam zapravi celo plačo. To še ni razlog za preklic. Če pa bi zastavil še premoženje družine (hišo, parcelo), pa je to že razlog, saj gre za ogrožanje družinskega premoženja.

.3.8 Pravni pomen časti

Čast oziroma ugled je relativen pojem.

Infamia - predmet govoric (ponavadi slabe) → pomeni nekaj negativnega. Zmanjšana čast zmanjšuje možnost postuliranja za druge (sprožiti zadevo za druge). V rimskem pravu je tisti, ki je kandidiral pritegnil volivce s tem, ko je dajal pravne nasvete. Infamia vpliva na to možnost: tisti, ki ga je zadela, ne sme več naperiti tožbe za nekoga drugega. Kako vpliva infamia po obdobjih:

Civilno pravo:- *intestabilis - tisti, ki ne more sodelovati kot priča* ← doleti tistega, ki je sodeloval pri poslu kot priča, ko pa bi moral o tem pričati, pa tega noče

Praetorsko pravo:- infamia je posledica nečastnega dejanja (delikt; obsodba pri civilnem razmerju, ko gre za načelo dobre vere in poštenja - varuštvo, shranjevalna pogodba; kršitev ustaljenih običajev - bigamija, možitvev pred koncem žalnega leta)

- je posledica nečastnega stanja (zvodništvo, igrilstvo, *inhonesta missio - nečasten odpust od vojakov*)

Klasično pravo:- če je nekdo izključen iz senata, ne more sodelovati v javnem življenju

- izguba časti

- *persona turpis - oseba na slabem glasu* - če je zapustnik postavil za dediča persona turpis, bojo ostali dediči lažje izpodbijali oporoko.

Justinjanovo pravo: - ne sme naperiti popularnih tožb

- ne sme nastopati pred sodiščem

V vsakem obdobju ostanejo vse prejšnje omejitve in vzroki in se dodajajo še novi.

.3.9 Pravne osebe

To so novi subjekti prava, je abstrakten pojem, ki ga pravo sprejema. V rimskem pravu je lahko dveh narav:

- korporacija (universitas personarum, corpus)

Skupek fizičnih oseb, katerih posledica je ustanovitev pravnega subjekta. Posli, ki jih korporacija sklepa, niso posli članov (člani niso premoženjsko odgovorni). Poznamo:

- javnopravne, ki delujejo po javnem pravu

(država, občine)

- zasebnopravne, ki delujejo po zasebnem

pravu (društva,

kolegiji)

Za nastanek zasebnopravne korporacije zadoščajo 3 osebe - *tres faciunt collegium*.

- ustanova (universitas rerum)

Pojavile so se kot dobrodelne.

Pravna oseba ima pravila, ki opredeljujejo pristojnosti organov in organe. Določajo, kdo bo zastopal pravno osebo navzven. Pravne posle sklepa prek pravnih organov. *Corpus - telo (korporacija), membra - udi (člani)*. V občem pravu se problem pravnih oseb razširi. Obstajajo 3 možnosti ustanovitve pravne osebe:

- koncesijski (pristojen upravni orga lahko dovoli ustanovitev ali pa ne)

- normativni (avtomatizem, pravni red predpiše pogoje in ko so izpolnjeni, nastane pravna oseba)

- mešani (dovoljen je vpis pravne osebe v register, ko so izpolnjeni pogoji)